

Főként a tanárokon múlik, tanítanak-e az 1944/45-ös magyarellenes népiirtásról

Nagy Tibor történész vallomása kutatói, tanári hitvallásáról,
a még hidegebb napokról és a mutogatókról

A több mint harmincéves kutatások, a megjelent dokumentumértékű kiadványok, Nagy Tibor történelemtanárnak, a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium igazgatójának *Löszbe taposva* címmel, *Topolya és környéke a még hidegebb napok idején* alcímmel napvilágot látott kötete, mind-mind hozzájárulnak régióink történelme fehér foltjainak csökkentéséhez. A második világháború alatt, *a magyar éra (1941. április 12. – 1944. október 10.)* – ahogyan a szerző nevezi könyvében – idején történt tragikus eseményekről, az 1942-es razziáról eddig is tanítottak az iskolákban, írtak a tankönyvekben, de az 1944/45-ös jórészt magyar és német népiirtásról szinte semmit, és a 2000 utáni „félfordulatot” követően is csak helyyel-közzel...

A zsenge béke első hónapjaiban, éveiben történt megtorlások teljes feltárása még nem fejeződött be. Halványulni látszanak a legendává minősített történetek, amelyekről a feltárások kiderítették: valamennyinek valós a háttere. Némelyek végére három pont kívánczik. A szerzővel való beszélgetés papírra vetése során éreztem a kitett három pont mélységét, a „nagy (el)hallgatás” máig ható következményeit. Mit váltott ki bennünk a nemzetünket ért tragédia kései felszínre hozása? Hogyan oldani a transzgenerációs traumákat? Mit adtunk át a felnövő nemzedékeknek? Mi van a magyar nyelvű tankönyveinkben, és bekerülhetnek-e valaha is az államnyelvű történelemkönyvekbe a más nemzetek elleni, régiókban elkövetett népiirtások, atrocitások? A sokoldalú tanítás előfeltétele lehetne a megtévesztő előítéletek fokozatos megszűnésének, az alárendelő helyzetek ritkulásának, amelyeknek a csapdái nap mint nap leselkednek ránk. Ezeket a naiv-

nak tűnő gondolatokat megosztottam fellevezető gyanánt Nagy Tibor történelemtanár beszélgetőtársammal, akinek fejtegetéseit, meglátásait csak szükségszerűen szakítottam meg rész kérdéseimmel. (Megbeszéltük a korábbi, több évtizede tartó ismeretségünk alapján, hogy maradjunk a tegeződésnél – az első vele kapcsolatos írást az akkor pályakezdő ifjú tanár előadásorozatáról készítettem, amelyet szülőfalumban, Bácsfeketehegyen *Kihalt-e az Árpád-ház?* címmel tartott.)

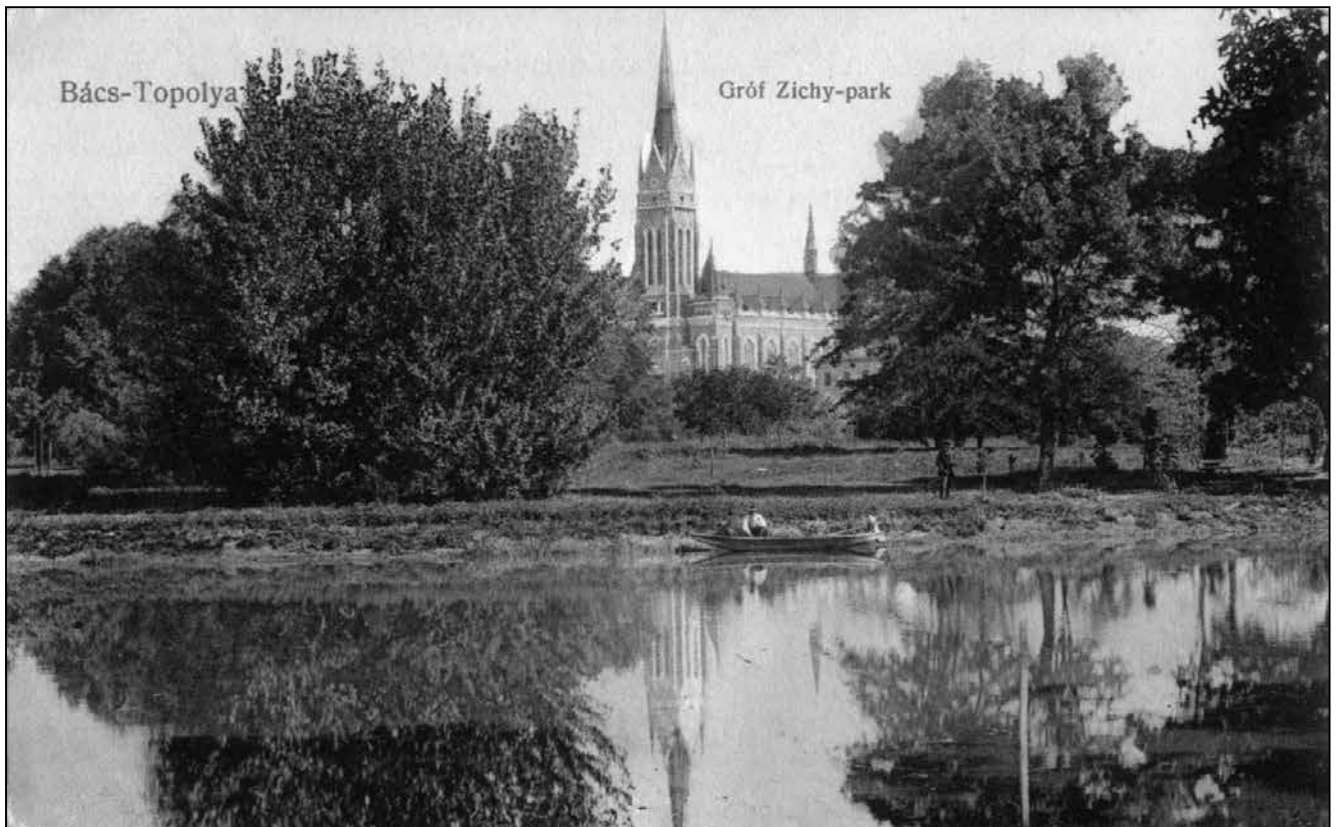
Nagy Tibor

A Lősze taposva bemutatója Topolyán

– Szerettem hallgatni a régi történeteket már kisgyermekkoromban – kezdte visszaemlékezését Nagy Tibor. – Szerencsém volt, hogy az általános és középiskolában is olyan történelemtanárok tanítottak, akik még jobban felkeltették az érdeklődésemet, és megszeretették velem a történelmet. S egyértelművé vált számomra: mit válasszak, merre kell mennem. A tantervek ismeretében most már látom, volt, ami kimaradt az előadásaikból. De annak, amit előadtak, volt rendszere. A topolyai Csáki Lajos Általános Iskolában Rácz Szabó Ottó történelemtanárom pl. az előadásának vázlatát felírta az óra előtt a táblára.

Nekünk, diákoknak azt le kellett másolnunk. Ez alig töltött ki egyoldalnyit a kis formátumú füzetben. És utána jöttek a tanulandókhöz fűződő meséi. Azok, főleg ahogyan és amit mesélt, engem nagyon megfogtak. Igaz, ehhez hozzájárultak édesapám történetei is, aki turistabuszsofőrként sokat utazott, számos országot bejárt. Hazatérve szinte ki sem fogyott a szóból, csak úgy áradtak belőle a történelmi háttérű élmények. Ez a gyermekkoromnak azon időszaka volt, amikor a mesélők és a hallottak meghatározóan hatottak rám. Ekkoriban döntöttem el, hogy történész vagy régész leszek. Olvasni is nagyon szerettem, magyartanár édesanyámnak köszönhetően. A kilencedik és tizedik osztályban Varga Lídia történelem-tanárnő még inkább az alaposágra való törekvést fokozta bennem. Én még a régi rendszerben jártam iskolába, a IX. és a X. osztály és a szakirányú középiskola után felvételiztem az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történelem Tanszékére, 42 tanulót vettek fel, s én voltam a 7. a listán. De előtte le kellett töltenem a katonai szolgálatot. Valójában mehettem volna bármelyik egyetemre az akkori Jugoszláviában. Mint utóbb, a változásokat

Zichy-park a tóval

figyelembe véve, kiderült: jól döntöttem. Eleinte a Zágrábi Egyetemen gondolkodtam, mert a Történelem Tanszékét a legjobbnak tartották az országban. Újvidéket én a második helyre tettem, s végül is ezt az egyetemet választottam. Kiváló tanáraink voltak, köztük öt akadémikus. Erre büszke vagyok a lecke-könyvemmel együtt, hiszen a kézjegyük számomra sokat jelent, nemcsak azért mert 9,79-es átlaggal, 9,92-es szaktantárgyi átlaggal diplomáztam, hanem azért is, mert sokat tanultam tőlük. Szívesen emlékezem Bogumil Hrabak, Čedomir Popov, Slavko Gavrilović, Csehák Kálmán, Mészáros Sándor, Rokay Péter professzor urak óráira. A tanszéken akkoriban volt egy olyan szabály, hogy ha három vagy több nem szerb hallgató jár egy évfolyamra, akkor a saját anyanyelvén hallgathatja az előadásokat, ha van olyan tanár, aki előadhatja a tananyagot. Mi éltünk is ezzel a lehetőséggel, öten voltunk magyarok, akik magyarul is tanulhattuk a történelem egy részét. Mészáros tanár úr éppen a két világháború közötti történésekről tanított bennünket. A titói Jugoszláviáról, de kutatásairól is, a '42-es razzia utáni, 1944/45-ös még hidegebb napokról. Csak pár éve jelent meg Matuska Mártonnak a *Megtorlás napjai* című sorozata a Magyar Szóban, folytatásokban (könyv alakban 1991-ben látott napvilágot). A tanár úr kutatásai, a levéltárakban összegyűjtött adatai nagy hatással voltak rám. Nem tudom, honnan, talán az égiek hatására, de fölöttébb felkeltették érdeklődésemet.

Valahányszor visszagondolok arra az időszakra, látom, hogy megvolt számomra az akkor még láthatatlan értelme. Amikor befejeztem a tanulmányaimat, akkor kezdtem el foglalkozni az 1944/45-ös történésekkel. Harminckét év kutatása, visszaemlékezések sokasága van ebben a könyvben. Ugyanerre az időszakra esik történelemtanári pályakezdésem is.

A kutatói és a pedagógusi/tanári munkának milyen érintkezési pontjai voltak?

– Meghatározó volt, mint mondtam, mindaz, amit Mészáros tanár úr előadott és mesélt a *még hidegebb napokról*. De volt családi indítéka is, amit később tudtam meg. Anyai ágról két áldozat volt. Nagymamám konyhájában egy fényképen a két nagynénim volt, akiket 1944-ben elhurcol-

tak Szenttamásra, és agyonverték. Abban az időszakban tudtam meg a történetüket, amikor már cikkek jelentek meg az újságokban az akkor történelemtudományról, nemcsak nálunk, hanem Magyarországon is. S ez az az időszak, amikor rádöbbenek, hogy Topolya fehér folt. A városban, ahol megszülettem, ahol felnőttem, amelyben „mi sem történt 1944-ben, 1945-ben”, erről semmit sem lehetett hallani, nem is írtak róla... Ezt nem tudtam és nem is akartam elfogadni. Ezek voltak azok a bántó előzmények, amelyek oda vezettek, hogy 32 éve foglalkoztatnak szülővárosom fehér foltjai, vagy ahogyan Topolyán az utóbbi évtizedekben nevezik: a *még hidegebb napok*. Máshol nem hallottam, hogy így emlegették volna, mert az 1942-es hideg napokra emlékeztetnének... A nem topolyaiak meg is kérdezték: miért *még hidegebb napok*? Még A. Sajti Enikő, könyvem egyik recenzense is furcsállotta, de amikor elmondtam, hogy a topolyaiak emlékezetébe így vésődtek be a megtorlások napjai, akkor elfogadta.

Kutatásom elején azon a nyomon indultam el, amelyet professzoraim belém sulykoltak: a történész számára mindig az írott forrás a legfontosabb. Minden más másod-, harmadrendű lehet. Csakhamar szembetaláltam magam a „kínai nagyfallok”, pontosabban, hogy nem találok forrásokat, miközben arra gondoltam: lenniük kell. Ha nem is Topolyán, de Szabadkán, mert Topolya a Szabadkai Történelmi Levéltárhoz tartozik. Csak hogy zárólva voltak a dokumentumok, nem voltak mindenki számára elérhetőek. Forrásokhoz tehát nem jutottam, megnéztem a könyveket is: mi íródott Topolyáról és környékéről, az 1944/45-ös eseményekről? Topolyán akkoriban volt egy „menő” író: Brindza Károly, akiről tudtam, hogy munkásmozgalmi múltja van, és a közvetlenül nyugdíjas éve előtt hozzáfogott Topolya történetének a kutatásához. A topolyai községtől nem kis összegeket kapott a levéltári kutatásaihoz, de Magyarországról is. Sok faksimilét hozott (akkor még nem voltak fénymásolók), főleg az 1750-es évektől kezdve. Az ő vesszőparipája a munkásmozgalmi éra, az 1930–1950-es évek voltak. Ezt tudomásul is vettem, mivel arra gondoltam: át kellett élnie mindazt, ami 1944–45-ben történt. A könyveihez könnyen hozzájutottam a családi könyvtárunkban is, de egész Topolyán bőven

Még hidegebb napok Topolyán

volt belőlük. A vállalati ünnepeken is ezeket osztogatták. Könyveiben azonban szinte semmit sem találtam 1944–45-ről, vagy mindössze 2-3 mondatot. Szerettem volna rákérdezni azokra a vészterhes időkre. Egyszer lett is volna rá alkalom. Mint a könyvemben is írom, 1999-ben Harkai Imre közismert építészünk Topolyán monográfiabizottságot hozott létre, hogy feldolgozzuk a mezőváros történetét. Az első megbeszélésen megjelent a már betegeskedő Brindza Károly is. Ekkor találkoztam vele először és utoljára. Noha elutasította, idős korára és betegségére hivatkozva, hogy részt vegyen a munkában, mindenben támogatta egy ilyen kiadvány megjelenését. Szemmel láthatólag került az 1944/45-ös témát. Meg is kérdeztem tőle, miért. Röviden csak annyit mondott: *akkor ő nem tartózkodott Topolyán. Így nem tud semmit, és nem is akar erről beszélni... Ő akkor Szegeden, a Csillagbörtönben volt, és mire ő onnan szabadult, akkorra ezek az események lezajlottak...* Onnan tudtam, hogy hazudik, mivel kutatásaim során a kezembe kerültek olyan dokumentumok, amelyekben tanúként vallja, hogy az adott személy hol tartózkodott. A dátumból láttam, hogy 1944 októberében már To-

polyán kellett lennie. Más dokumentumokban is találtam hasonló dátumokat abból az időszakból. De az 1971-ben megjelent *Mondd el helyettem, elvtárs...* c. könyvében (214 o.) maga is írja, hogy társaival 1944. október 18-án megszökött a Csillagbörtönből, és 2-3 nap után hazaértek. Tehát itthon kellett lennie a topolyai hideg napokon. Ezt meg is erősítette az 1985. május 25-én Vékás Jánosnak adott interjújában is: *„...nehéz volt lefogni a bosszúálló kezét, rettenetesen nehéz volt. Mi elmondhatjuk Topolyán, hogy ezt sikerrel oldottuk meg. Nem történtek kilengések. Voltak emberek, akiknek lakolni kellett a cselekedetükért, de általános vélemény szerint a legtöbbje megérdemelte. De ez a szám nagyon kicsi. Nincs arányban még azzal sem, amit a magyar fasiszták elkövettek '41-ben és utána.”* Maga is beismerte, hogy Topolyán volt.

Meg is lepődtem, beleolvasva a könyvedbe, hogy mennyire hézagosak még mindig az ismereteink szülőhelyünk történetéről. Azokról az emberekről, akik formálói is voltak az újkori időszaknak s közvetetten az ismereteinknek. Akikre, talán, fel is néztünk mi, a '60-

A Lusztig-házban rendezte be főhadiszállását az orosz parancsnokság 1944-ben

as, '70-es évek fiatalabb nemzedékei. S évtizedek múltával kellett rádöbbenünk „kettős életük” voltára. A topolyaiak közül, főleg az idősebbek, mint könyvedben olvastam, ma már nyíltabban beszélnek róluk, *mutogatók*-nak nevezve őket. A szembesülést hogyan élhetik meg a különböző nemzedékek? Ezt a kutatótól és a tanártól is kérdezem.

– Kutatásaim során talákoztam ezzel a szóval: *mutogatók*. Így nevezték azokat az embereket a topolyaiak (főleg magyarokat, részben szlovákokat), akik 1944/45 során feljelentették polgártársaikat, részt vettek azok letartóztatásában. Közülük toronymagasan kiemelkedett Brindza Károly neve. Alkalmadtán ezt elmondtam Virág Gábor tanáromnak, helytörténésznek, aki nem hitte el, kizártnak tartotta. Évekkel később, amikor már Brindza Károly nem élt, felhívott Virág tanár úr, kérdezve: „Mit is mondtál Karcsi bácsiról?” Telefonon beszélünk, így nem láttam az arcát, de azt mondta: „Alighanem igazad volt, mert találtam egy dokumentumot, miszerint 1944 októberében, novemberében itthon volt.” Több írásból is megbizonyosodtam, hogy Topolyán volt, csak azt nem értettem: miért ha-

zudott. Emiatt „másod-”, „harmadrendű” forrásokhoz kellett folyamodnom. Akkoriban kezdett felénk is ismertebbé, használatosabbá válni az oral history, vagyis a tanúvallomásokra épülő helytörténetírás, a történettudományi kutatásnak egy módszere. Az egyetemen ezt még nem így tanították.

Az élő szemtanúk, a túlélők felkutatásakor óriási szerencsém volt. A sors úgy akarta, hogy találkozzam két idős nénivel. Sulai Etelka, Eta néni kislányként lelki megrázkódtatásként, traumaként élte át a családjában történeteket. Felnőttként érdeklődni kezdett a tragédiákat átélő családok iránt, és fel is jegyezte a történeteiket. A másik fontos forrásomat: Misinszki (leánykori nevén Námesztovszki) Ilona, Ica nénit is Eta nének köszönhetem. A segítségükkel sok olyan emberhez eljutottam, akik megélték és túléltek a még hidegebb napokat Topolyán. Lelkükben halálukig hordozták azokat a hideg őszi-téli napokat... Sorstársak voltak ők valamennyien. A két néni volt az én első adatközlő forrásom. Elmesélték az édesapjuk történetét. A segítségükkel eljutottam olyanokhoz, akik túléltek a hideg napokat, vagy a hozzátartozóik váltak áldozattá.

A kálvária felé vezető út Topolyán

A feljegyzéseik révén olyan emberek visszaemlékezéseit is megkaptam, akik már nem éltek (1993-ban kezdtem összegyűjteni a vallomásokat). Eta és Ica néni is számomra addig ismeretlen szót használt, *mutogatóknak* nevezték a feljelentő személyeket, és az 1946/47-es időszakra, a „padlássöprések” idejére is ezt a kifejezést használták. Ekkor derült ki, hogy a legnagyobb *mutogató* Brindza Károly volt. Ezzel választ is kaptam arra, miért kerülte ezt a témát, miért nem mondott igazat. Az említett monográfiabizottsági ülésen találkoztam még egy *mutogatóval*, Ipacs Józseffel. Igaz, nem vehette fel a versenyt Brindzával, de sok van az ő rovásán is. Utánuk még jó néhány *mutogató* nevével találkoztam. Sokkoló volt számomra, hogy többüket személyesen ismertem, és hogy főleg magyarok voltak! És most csak Topolyáról beszéltem. Nem is szeretném átvetíteni más régióra. Topolya lakosságának nagy többsége akkoriban magyar volt. Ezzel is szembe kell néznünk! A másik sokkoló, hogy a *mutogatók* nagyon jól ismerték a feljelentetteket. Nemegyszer gyerekként együtt játszottak, egy iskolapadot koptattak, egy utcába laktak, együtt legénykedtek. Ez több annál, hogy ismerek vala-

kit névről, látásból... Ennél szorosabb kapcsolat csak a rokonai vagy a szülő-gyerekek kapcsolat lehet. Mindezt úgy tették, hogy akire rámutattak, az 99%-ban élve nem került haza. Tízből, ha egy, talán, de lehet, sokat mondtam. Tisztában voltak velem, hogy mit csinálnak, mivelhogy később a nyomokat el akarták tüntetni. Gondoljunk csak Brindza Károlyra, aki letagadta vagy másra hárította a felelősséget. Vagy Ipacs Józsefre, aki a tavat betemettette, téglatörmelékkel töltette fel... Nem tudtam bizonyítani, de szerintem név szerint tudhatta, kik vannak a tóba dobálva. Vannak, akik szellemileg és vannak, akik fizikailag akarták eltüntetni végleg a nyomát a kivégzetteknek és a saját bűnüknek. Mindkettőjükkal kezet fogtam akkor (1993-ban), és mindkettőjüket akkor láttam először és utoljára életemben. S nagyon gyorsan el is mentek azután... Ők tudják csak, milyen lelkiismerettel hagyták itt a földi világot... Magyarországon és Szerbia kormányai 2000 után elhatározták, hogy közösen vizsgálja a szerbek részére az 1941/42-es, a magyarok részére az 1944/45-ös fájdalmas történéseket. Ennek eredményeként megnyíltak a történelmi levéltárak vonatkozó dokumentumai a kutatók előtt. Az Újvidéki Törté-

nelmi Levéltárban felvettem a kapcsolatot Mezei Zsuzsannával. Összevetettük az általam összegyűjtött kivégzettek neveit a levéltáriakkal. A feljegyzésemben 63 név volt akkor, a kiegészítés után 83 lett. A Szabadkai Történelmi Levéltárban végzett további kutatások, a vagyonelkobzási, a konfiskálási adatok vizsgálásával tovább bővült az ártatlan áldozatok száma. Sok esetben a vagyonelkobzást a „háborús bűnösséggel” indokolták. A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottságnak köszönhetően voltak szerb történészek, akiktől én is kaptam adatokat, és én is küldtem nekik. Végül 115 kivégzett magyar nevét tudtam beazonosítani Topolyán, amire nem is gondoltam a kutatásaim elején. Azokat az adatokat, amelyek a környező településekre: Csantavérre, Bácskossuthfalvára, Pacsérára, Bajsára vonatkoztak, külön fejezetben dolgoztam fel.

Harminckét év után már nagyon nyomasztottak a szenvedések, a vérengzések és a nyomor tényeivel való újra és újra átélt szembesülések. S ideje is volt, hogy a kutatásaim egy hosszú fejezetét befejezzem. Tudom, hogy a feltárások végére még nem kerülhet pont, a kutatást folytatni kell. A téma még nincs befejezve. De mindazt, amit eddig megtudtam, le kellett írnom. Azért is, hogy rendezzem a „tartozásomat” Eta néni és Ilonka néni felé, akik már nem élhették meg a könyvem megjelenését. S ha valami oknál fogva nem is tudom folytatni, esélyt kell adni másoknak, a fiatalabbaknak a további feltárásokhoz.

Kutatásaiddal szinte párhuzamosan kezdődött tanári pályád. Előbb az általános iskolában, majd a középiskolában, gimnáziumban. Tanárként milyen lehetőséged volt történelmünk tabunak számító fehér foltjainak az „érintéséhez”, tanításához? A félfordulat, 2000 előtt tapasztalhattuk, hogy az 1944/45-ös eseményekre nem tért ki a tanterv, míg az 1942-es razzjáról tanultunk az iskolában. Csak sejtéseink lehetnek, hány családban beszélhettek a magyarokat ért népirtásról, a megtorlásokról a zsenge béke első hónapjában, éveiben. Úgy nőttünk, nőttek fel nemzedékek, mintha meg sem történt volna a nemzetünket ért tragédia.

– Beszélünk kell róla! Jómagam is a kezdetektől éreztem ennek szükségességét, és ta-

nítottam is, a lehetőségeket, a körülményeket figyelembe véve. Olyan emberekkel beszéltem erről, akiket tisztetek és becsülök. Pastyik László, Cservenák Pál helytállása, Matuska Márton kutatómunkája, tapasztalata sokban segítették munkámat. Szomorú, hogy noha Cservenák Pali bácsi és Matuska Márton látta kéziratban a könyvet, de már nem éltek meg a kiadását. Ezekről az eseményekről is tanítani kell a diákoknak. Viszont nem mindegy, hogyan Szabadkán vagy Topolyán. Diákjaim között akadtak olyanok, akik az áldozatok leszármazottai voltak. S olyanok is, akik a hóhérok unokái. Tudtam, hogy ők semmit nem tudtak a történeletről. Egy gyereknek nem mindegy, hogy általános vagy középiskolás, amikor először hall ezekről a szörnyűségekről. Még ha már nagykorú is, hogyan szembesítsem az- zal, hogy történetesen a nagyapja mit tett? Nekik szembesülniük kell(ene) családjuk múltjával, ugyanazon néven kell élniük itt, köztünk továbbra is. Nekik kell hordaniuk annak a bűnnek a bélyegét, amely nem az övék, és amelyről ők nem tehetnek. Végső soron kik a fontosabbak, az áldozatok vagy a hóhérok? Az utóbbiak neve többnyire ismert, az előbbiek neve homályba veszhet, sőt egyesek nevét sohasem fogjuk megtudni. Pedig a történet róluk is szól. Ők azok, akik igazán fontosak. Mindezt szem előtt tartva általános- ságban meséltem a tanulóimnak az 1944/45-ös eseményekről már az általános iskola felső osztályaiban is. A gimnáziumban természetesen.

2000 előtt is?

– Igen. Nem volt még a tantervben 2000 előtt, de engedélyezték, hogy a tananyag negyedében vagy harmadában a magyar történelemnek szentelhetjük az előadásainkat, óráinkat. Később már a magyarul írt történelemkönyvek végén volt egy rész, amely a magyar történelemre vonatkozott. Számomra azért mindig többet jelentett, hogy milyen tanárom volt. Azért is szerettem meg a történelmet, mert jó tanáraim voltak. S én is arra törekedtem, hogy minél érdekesebben, figyelemfelkeltőbben adjam elő a tananyagot és annál többet is. A mai napig azt tartom, hogy lehet egy tankönyv nagyon jó, de lehet rossz is, nem csak ezen múlik a tanulók előmenetele, figyelmüknek felkeltése. Legyen szó bármelyik más tantárgyról. Jórészt az a meghatározó, ahogyan a tanító,

Kérdések sokasága hangzott el a Vergődő madárnál

tanár előadja a tananyagot, esetlegesen a hozzá fűződő eseményeket. És ezt megteheti tankönyv nélkül is. Én azt látom problémának, hogy amikor 2000 után a vajdasági magyar oktatás óriási lehetőséget kapott a zene-, történelem-, irodalomtanítást stb. illetően – teljesen legálisan, tantervszerűen –, akkor ezt nem használta ki teljes mértékben. Jóllehet a vonatkozó tananyagot a mi tanáraink állították össze. Ezt a gyakorlatból tudom. Voltak olyan kollégák, kolléganők, akik ezt a tananyagot nem is tanították. Ilyen értelemben mindegy, hogy az 1944/45-ös még *hidegebb napokról* beszélünk, vagy az Árpád-házi királyokról, a szabadságharcról vagy más történelmi eseményről. S még az sem számít, hogy van-e vagy egyáltalán nincs róla szó a tankönyvben. A leglényegesebb az, hogy a tanár előadja-e, vagy hogy van-e egyáltalán tankönyv? A Kosztolányi Tehetséggondozó Gimnáziumban speciális tanmenet szerint működünk. A tanároknak megvan a szabadságuk, hogy bővíthessék a témákat, attól függetlenül, hogy ezek benne vannak-e a tankönyvben, vagy sem. Az internet korában a lehetőségek határtalanok (jó irányban is). Ha a Covid-járványban valami „jó” volt, talán éppen ezt a lehetőséget

emelném ki. A tanárok a tananyagot, a kiegészítővel, feltelepítették a világhálóra, és diákjaink számára valójában a csillagos ég volt a határ. Ma már nincs feltétlenül szükség a klasszikus értelemben vett tankönyvre, hiszen a világhálón bármit elérhetünk. Sok esetben még alaposabb adatokhoz juthatunk, amelyeket több forrásból le is ellenőrizhetünk. Vonatkoztatva ezt a hideg napokra is. S a tanár ezt úgy is előadhatja, mint én – általánosságban vagy akár saját településére, a helytörténeti kutatásokra vonatkoztatva. De akár összevontan is beszélhetnek róla, a diákok érdeklődésének függvényében. Nagyobb baj az, ha a tanárok – az elérhető kutatások, a megjelent dokumentumértékű kiadványok mellett – hozzá sem „nyúlnak” az 1944/45-ös eseményekhez, nem is tanítják azokat. Ilyen esetekkel is találkozhatunk, sajnos. Amikor készültünk a *még hidegebb napok* 80. évfordulójára való megemlékezésre az elmúlt év októberében, novemberében, decemberében, Szabadkán volt egy tematikus konferencia is, éppen novemberben. Ennek volt egy tudományos része. Szabó Hunor kollégám, gimnáziumunk történelemtanára megkérdezte tőlem, részt vehet-e a diákjaival ezen a konferencián. Nem az volt a

Csoportkép a rendhagyó történelemóra után a Vergődő madárnál

kérdés, hogy igen, hanem az, hogyan. Mit tudhatnak a diákok pl. a szabadkai eseményekről? Mennyit tanulhattak róla? A diákságunk 70 százaléka utazó, vannak, akik 50 kilométernél is távolabbról jönnek. Mit tehetünk azért, hogy érdeklődően hallgassák végig az előadásokat?

Tanácsomra nyílt történelemórát tartottak előzetesen a Vergődő madárnál, a szabadkai Zentai úti temető melletti emlékparkban, az 1944/45-ös megtorlások szabadkai és környékbeli ártatlan áldozatainak emlékművénél. Három alkalommal tartották meg ezeket az órákat. Voltak, akik először hallottak a vérengzésről. Ezt követően már nem volt idegen számukra mindaz, ami a konferencián elhangzott. Voltak érintkezési, viszonyítási pontjaik. Visszajutottam megint a tanár szerepéhez. A hangsúly az első lépcsőfokon, az előtúdon van. Utána a tudományos kiegészítésen. Így az órákon már tudtak ezekről az eseményekről beszélgetni. Nemcsak nálunk, a gimnáziumban, hanem a Vegyészeti-technológiai Iskolában is, ahol szintén tanít Szabó kolléga. Az ottani diákjai is részt vettek ezeken a rendhagyó történelemórákon a Vergődő madárnál. S itt önkéntelenül is felmerül a kérdés: hány tanár vállalt volna hasonló órákat egy hasonló rendezvény előtt?

Az utóbbi években mind többször elhangzik az az igény is, hogy tantervszerűen bekerüljenek a szerb történelemkönyvekbe az 1944/45-ös események is. Hogy a szerb diákok is tanuljanak ezekről a magyarokat, németeket és másokat ért tragédiákról. Az 1942-es razziáról eddig is tanult és tanul minden nemzedék. Várható-e elmozdulás ezen a téren, hiszen oly sokszor hangoztatják a magyar és a szerb országvezetők a „történelmi megbékélés” fontosságát?

– A szerbeket is szembesíteni kell mindazon történésekkel, amelyek vidékeinken, szülőföldünkön történtek. De mielőtt még a szembesülést magunk is sürgetnénk, nekünk is meg kell ismernünk mindazt, ami népünkkel történt. Szabadkán van elég helyszín, ahol nyílt történelemórát lehet tartani. Van hozadéka a magyar–szerb megegyezésnek (nevezzük így a változásokat). És már kisebb településeken is vannak emlékhelyek, egy emlékmű, egy kopjafa, egy kereszt, egy síremlék...

Évi szinten meg is emlékeznek az 1944/45-ös eseményekről a helyiek. Csak kérdezem én, a tanárok miért nem vezetik el a tanulókat ezekre a megemlékezésekre. Nem elégedhetünk meg az azal az elhárító magyarázattal, hogy a diák nem

*Topolyán a papok keresztje,
amely a szeméttelpre néz*

érti. A tanár felelőssége, hogy a diákjai előtudásra tegyenek szert a Vajdaság-szerthe történt még *hidegebb napokról* is. Ha folyamatosan, évről évre részt veszünk a diákokkal a megemlékezéseken, tanítunk az eseményekről, akkor felnőtt korukra a legtöbbször tudatosul az emlékezés fontossága, múltunk megértése jelenünk, még inkább jövőnk, megmaradásunk érdekében. Ezt egy osztályfőnök, magyartanár és minden más tanár meg tudja csinálni, a történelemtanár mellett. De mást is megemlíthetek. A közelgő március 15-ei ünnepségeken nézzük majd meg, hány diák vesz azon részt a tanáraikkal együtt. Ne a fellépőkre gondoljunk, azok hivatalból vannak ott, hanem a hallgatóságra, a jelenlevőkre... Eddig elszomorító képek tárultak elénk... De nem várhatjuk el, hogy megjelennek, ha mi, tanárok nem készítjük fel őket, és nem megyünk el velük együtt a jeles napjaink megünneplésére. Ha ezt megteesszük, lesznek majd olyan diákjaink, akik felnőttként, családjukkal, gyermekeikkel együtt fontosnak tartják nemzeti ünnepeinket, megemlékezéseinket. Ez is egyik feltétele az emberhez méltó életünknek, megmaradásunknak.

Beszélgetéseink folyamán vissza-visszatérő kérdés: mindezzel együtt hogyan elérni, hogy a szerb diákok is tanuljanak a megtorlások időszakáról? A megalakulásától folyamatosan kísérem a belgrádi *U ime naroda* (A nép nevében) társadalmi szervezet tevékenységét. Történész vezetője, dr. Srđan Cvetković, aki együttműködik a budapesti Terror Háza Múzeummal, a Szegedi Tudományegyetemmel, valahányszor elismerően szólt a magyarok jeltelen tömegsírgjainak feltárásáról, megjelöléséről Vajdaságban. A szerb történészeknek mindmáig megoszlik a véleményük a szerbeket, az értelmiségüket ért atrocitásokról a háború végén vagy közvetlenül utána. Kutatásaik során több tömegsírt feltártak, de mint olvashatjuk az eddig megjelent kiadványaikban: még mindig sok a szembesítő, tudatosító teendő a szerb közvéleményben. Mindent összevetve: tantervszerűen tanulhatják-e a diákok (szerbek, magyarok stb.) vidékünk, társadalmunk, országunk – tágabb régióink – valós, megtörtént eseményeit történelmükből? **Eltűntethetők-e a fehér foltok? Akár kis lépésekkel?**

– A mostani időszakban, belátható időn belül, szerintem, ez nem történhet meg, sajnós.

A '90-es években – bocsánat, hogy megszakítalak –, szerintem azért robbantak ki a háborúk a délszláv térségben, mert nem fejeződött be a második világháború. És mert a hosszú évtizedek folyamán, a hamis „testvériség-egység” időszakában nem történt meg a sokoldalú szembenézés a múlttal.

– Tudni kell valóban szembenézni a '90-es és a korábbi évek történéseivel. De ahhoz társadalmi szemléletváltásra, érettségre van szükség. S ez már túlmutat a történelemtanárok hatáskörén. Ők csak egy láncszemei lehetnek ennek a folyamatnak. Van egy jó ide illő szerb közmondás: „*Ono što kolevka zaljulja, to motika zakopa.*” (Szó szerint: Amit a bölcső ringat, azt hantol a kapa.) Fontos lenne az, amit a gyerek a családból hoz, ha egymásra tudna épülni a családi, az intézményes, a társadalmi nevelés. Hogy kölcsönösen tudatosuljon valamennyiünkben: a jogok kötelezőségevel járnak, és tudnunk is kell élni velük.

Szabadka, 2025. január 31.

Muslincák évada

Öles a platánfa, lyukat fúr egeken,
nem dió s nem tölgy, mit keres itt a dombon?
Kémlelő likon lefolyik a kegyelem,
Gyökér-delejtől vert aranyként ragyogjon

kénes izzású, lobbanva lappangó ősz.
Életfa-titán, szférikus cirkli-résen
át öntikából, hajh, van mit megemésszen,
gúzsban légy-múmia pókhálót le nem győz,

töprengést sem a perc. Véletlen szült magot,
mely nincs! Főnix vagy Griff hevertéből sarjadt
cserje, búbájolt kilátóként helyt kapott;
hajszálerekben képzeletünk megalvadt.

Alant friss nedű kereng a pincesorban.
Pőreségünk foszlott koronázó palást.
Szalonnázó bicskánk bök, bőízű falást,
dörömből a Feledett, megváltó borban.

Muslinca-évad, Igazságként éhség forr,
muslincarajok gomolyognak ki a szádból,
muslinca-felhők takarnak bágyadt napot,
vacok mélyében hordókból tompán ragyog.

Megint idült sötétedés előtt vagyok.

Tovább ácsoljuk és etetjük a Bálványt,
nem szeplőtlen hord ki végzetet a részvét,
ördögfattyaknak hódol hasmánt vagy hétrét,
csak megteremtse az ótvaros szivárványt,

s uralg a csőcselék, kondába vert csürhe,
torz láthatár, kulissza-dísz, hamis egek,
nihil-végkereskedés, ködben is szürke,
torkon lenyomják, s üvöltetik veletek

üdvét, s elkárhozva okádjátok ki ránk.
Kimódolt lények, mennyből sarj-irtó méreg
általuk röggig ér, mocskosul a fajtánk!
A totemoszlopról lemállik a kéreg,

annyira áthatja a megrontó métely.
Azúrba karcolt szuperszonikus gépek
hónyoma, Istennél alább, s tart a kétely:
hol becsed, Élet, ember, ha sose tér meg?

Muslincák évada s a táj tavaszt orront.
Minden szőlőtökében egy tetszhalott van.
Ének környékez, majd hatalmason rád ront.
Könnyfakasztó szél dudorász pentatonban.

Pomáz, 2024. december 23.

Puhaság